

SOPRONI KÖNYVESPOLC

TURBULY ÉVA

Balf – Nemzeti Emlékhely / National Memorial. Szerk. Winkler Barnabás és Gáspár Zsuzsa. HAP Galéria, Budapest, 2024. 167. pp.

Winkler Barnabás Ybl-díjas építész jól ismert a *Soproni Szemle* olvasói előtt. A neves építésznek édesapja, Winkler Oszkár, és bátyja, Gábor után sikerült bizonyítania, méltó folytatója a családi hagyománynak. Az ismertető könyv megjelenésével régi terve vált teljessé, amiről már a *Soproni Szemlében* 2016-ban megjelent interjúban is esett szó.¹ „Ezzel az egész történelmi borzalommal kapcsolatban van véleményem. Hogy megbocsáthatatlan dolog, ami akkor történt a munkaszolgálatosokkal, a zsidósággal, és ami Szerb Antallal és társaival ott történt. Sokszor elkanyarodtam a balfi temető felé, a kis későromán kápolna nagyon közel áll hozzám. Amikor megtudtam, hogy ellopták a korábbi Szerb Antal emlékhely domborművét, nem tudtam megemészteni. [...] Kutas Laci kérdezte, mikor megyek Sopronba, mert meghívták egy helyszíni szemlére, a dombormű helyére akar valamit állíttatni Szita Szabolcs. Éppen Sopronban voltam, kimentünk, és elkezdődött az együtt gondolkodás. Ez 2003/2004 körül lehetett. Laci egy bronzszobor-együttesben gondolkodott, amit én nem helyeztem, attól tartva, azt megint ellopják. Kőre nincs idő, meg pénz, valami mást találjunk ki, ez volt a kérés. Adottság a középkori fal előtt a meredek part, rajta tuják és a fal előtt Füredi Oszkár krematóriumot idéző, a 40-es évek végén amerikai segítséggel állított emlékműve. Egy hét múlva kitaláltam valamit, felmentem Szabolcshoz, elmondtam, mit képzeltem el. Kérte, hogy egy modell segítségével mutassam be a terveimet. Kutas Lászlóval közösen megcsináltuk a modellt, bemutattuk, elfogadták. Az embereket szimbolizáló sírkövek közel egy méter mélyen vannak a föld alatt betonba ágyazva, egymással összevasalva. A megvalósításnál végig jelen voltam, én is együtt dolgoztam, betonoztam a mesterekkel.”

Az emlékhely felavatását követően húsz év telt el, mire megjelenhetett a róla szóló, hozzá kapcsolódó kötet, a hagyományoknak megfelelően a HAP Galéria kiadásában, az azóta elhunyt Gáspár Zsuzsa és Winkler Barnabás szerkesztésében, kétnyelvű, magyar–angol kiadásban. A bevezető Závada Pál munkája, ezt követik Winkler Barnabás személyes hangvételű sorai a „békés domboldalról”, ami egy időpillanatban a rettenet helye lett. Erről akarta a maga eszközeivel a saját véleményét megfogalmazni. „Mindig azt

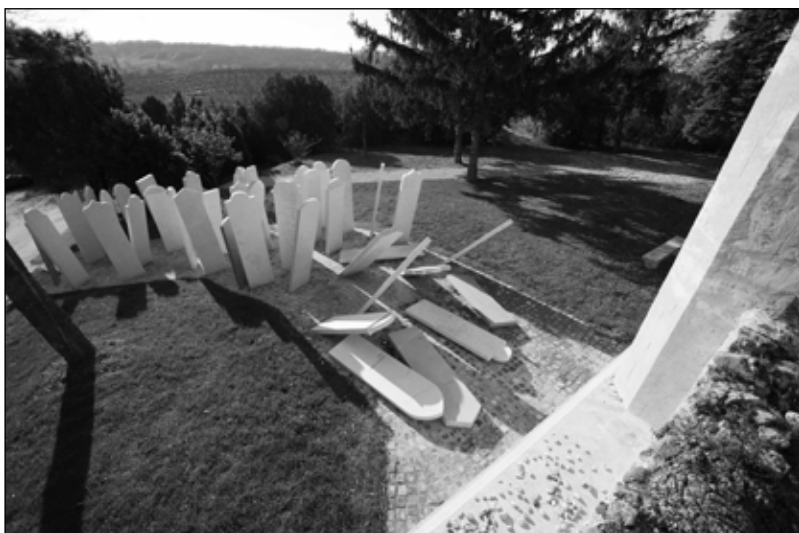
¹ *Turbuly Éva: Úton Budapest és Sopron között. Beszélgetés Winkler Barnabással. Soproni Szemle* 70 (2016), 3. sz., 342–356.

mondta, szeretnék egy templomot tervezni. Ez az emlékmű felülírta ezt az óhajomat.” – mondta az említett interjúban.

Szita Szabolcs a történész eszközeivel mutatja be a balfi háborús kényszermunka-tábor történetét és utóéletét, majd ezt követi a kötet legrégebben, 1965 szeptemberében keletkezett írása, Szerb Antalné Bálint Klára levele az akkor már Braziliában élő orvos–író–polihisztor Lénárd Sándornak a tömegsírok kihantolásáról, a holttestek elszállításáról. A szívszorító, ugyanakkor a fájdalmat két évtized távlatából távolságtartó, néhol ironikus megfogalmazásban megjelenítő forrás engem Radnótiné Gyarmati Fanni hasonló tárgyú naplóbejegyzésére emlékeztet. Bíró Kriszta „Mindeközben” címmel a tábor felállításának és megszűnésének két végpontja, 1944. december 4. és 1945. március 31. között megjelenő sajtótermékeik híreit állítja párhuzamba a táborba került női munkaszolgálatosok halálba vezető napjaival.

A 2013-ban fiatalon elhunyt író, publicista Bächer Iván három írásával is szerepel. Szerb Antal és Halász Gábor Balfon végződő pályáivét mutatja be a tőle megszokott szuggesztív, szenvedélyes, egyszerre lírai és keserű hangján. Harmadik írását a hely szeleme, az emlékhely létrejöttének története ihlette. „Minden itt van a dombon. Római ókor és magyar középkor, sváb múlt, magyar szó, kultúra, irodalom, magyar barbárság és messzi Európa...” – írta. Sárközi Mátyás gyermekként elveszített édesapja, a kollégáihoz hasonlóan zsidó származású katolikus író, Sárközi György családjának kálváriájáról és megmeneküléséről ír egyes szám 3. személyben. Édesanyja, Sárközi Márta Molnár Ferenc lányaként folytatta a háború után férjét követve a népi írókat maga köré gyűjtő *Válasz* folyóirat kiadását, amíg lehetett.

Balf, Nemzeti Emlékhely. Fotó: Polgár Attila

Nyári Krisztián Szerb Antal utolsó, többnyelvű, 1943 decemberében megjelent kötete, a *Száz vers* című antológia keletkezéstörténetének egy mozzanatába avatja be az olvasót. Az első munkaszolgálatát töltő író arra kéri levélben fiatal tanítványát, Nemes Nagy Ágneszt, hogy keressen meg számára a kötethez az Egyetemi Könyvtárban néhány angol, olasz és francia verset. A költőné férjével, Lengyel Balázssal később felajánlotta Szerb számára, hogy hamis papírokat szerezzenek, és a lakásukon bújtatják, de ő ezt nem fogadta el. Varga Mihály az építész, Vidor Ferenc az építész, urbanista, egyben a túlélő szemtanú hangján írta le gondolatait az emlékhely kapcsán. Záró írásában Winkler Barnabás az emlékhely létrehozásának történetét mondja el.

Nagy erőssége a kötetnek a tartalom és a forma magas színvonalú egyensúlya. Utóbbi Hübner Teodóra szemet gyönyörködtető tipográfiája, valamint a 2008 és 2023 között különböző évszakokban a helyszínen készült színes fotók biztosítják, Polgár Attila és Hübner Teodóra felvételei.

A balfi domboldal a körülötte lévő szőlőkkel minden évszakban csodálatos hely, nem véletlenül építették ide sok száz évvel ezelőtt a falu akkori lakói a gyönyörű, későromán Szent Farkas-templomot. Ebbe a domboldalba – ami a 20. század egy szégyenteljes pillanatában ártatlanul legyilkolt emberek sírhelyévé vált –, szervesült az emlékhely. Kialakításával a domboldal a templommal visszanyerte az elrabolt spiritualitást. Maradtak a kövek, a táj és az emlékezés. Egy gyönyörű könyv csodás felvételekkel, aminek a tárgya a borzalom és az arra való emlékezés. Emlékezzünk méltón, távolodjunk el, emeljük fel az áldozatokat. Ahogy a címlapon olvasható: „Emlékükből fakadjon áldás.”